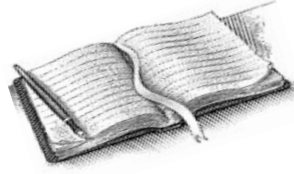

SÜLEYMAN RÜSTƏM

Rüstəmzadə Süleyman Əliabbas oğlu. Onun qayğısız uşaqlıq illəri öz doğma kəndi Novxanıda mavi Xəzərin sahilində keçmişdir. Süleyman Rüstəm – şair, dramaturq, 1934-cü ildən ildən AYB-nın üzvü, Azərbaycanın Əməkdar İcnəsənət xadimi (1943), Azərbaycanın xalq şairi (1960), SSRİ dövlət Mükafatı Laureatı (1950), Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı (1970), Sosialist Əməyi Qəhrəmanı (1976). 1906-cı il martın 12-də Bakıda anadan olmuşdur. ADU-nun Şərq fakültəsinə daxil olmuşdur, 1929-cu ildə ADU-nun Şərq fakültəsindən I Moskva Dövlət Universitetinin ədəbiyyat və icnəsənət fakültəsinə köçürülmüşdür. Zaqafqaziya Mərkəzi İcraiyyə komitəsinə üzv seçilmişdir (1935). Birinci çağırış Azərbaycan Ali sovetinə deputat seçilmişdir (1938). Bundan sonra bütün çağırışlarda xalq elçisi olmuşdur. M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının direktoru (1937-1938), «Ədəbiyyat qəzeti»nin baş redaktoru olmuşdur. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının İdarə heyətinə, «Azərbaycan», «Kırpi» jurnallarının və «Sovetski pisatel» nəşriyyatının redaksiya heyətlərinə üzv seçilmişdir. Xidmətlərinə görə üç dəfə Lenin ordeni, iki «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordeni, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin Fəxri fərmanı və bir sıra medallarla təltif olunmuşdur. 1971-ci ildən Ömrünün axırınadək Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri vəzifəsində çalışmışdır. Ələmdən nəşəyə (1927), Addımlar (1930), Şairin səsi (1934), Ulduzlar (1934), Gecənin romantikası (1938), Ana ürəyi (1942), Ana və poçtalyon (1943), Gün o gün olsun ki... (1943), İki sahil (1954), Sülh nəğmələri (1951), Lirik şeirlər

(1956), Bahar düşüncələri (1964), Qafurun qəlbi (1970), Günəşli sahillərdə, (1963), Bir az da məhəbbətdən (1966), Durna (komediyalar (1963), «Seçilmiş əsərləri» (4 cildə, 1969-1972), Könül (1970), Günəşli yollarda (1972), Xəzərimin səhəri (1976), Ürəyimin gözüylə (1977), Mənim günəşim (1980), Cənub həsrəti (1982), Ürək döyüntüləri (şerlər) (1984), Təbrizim (şerlər və poemalar) (1986), Azərbaycana gəlsin (şerlər) (1988) və s. kitabların müəllifidir. 1989-cu il iyunun 10-da vəfat etmişdir.

N.Nərimanov adına Bakı sənaye texnikumunda təhsil almışdır.

«Molla Nəsrəddin» məcmuəsində kiçik xəbərlərlə çıxış etmişdir. «Unudulmuş gənc» adlı ilk mətbu şeri «Maarif və mədəniyyət» jurnalında dərc olunur. Həmin vaxtdan dövrü mətbuatda müntəzəm çıxış edir.

1925-ci ildən buranı bitirib «Gənc işçi» qəzeti redaksiyasında ədəbiyyat şöbəsinin müdiri kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdır. Eyni zamanda Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərq fakültəsinə daxil olmuşdur. Tələbəlik illərində ədəbi mühitlə sıx əlaqə saxlamışdır: ədəbiyyat və dram dərnəklərində fəal iştirak etmiş, dövrü mətbuatda şer, hekayə və felyetonlarını çapa vermişdir. Azərbaycan Yazıçıları Proletar Cəmiyyətinin katibi və idarə heyətinə üzv seçilmişdir. 1928-ci ilin mayında Ümumittifaq Proletar Yazıçıları Cəmiyyəti idarə heyətinə daxil olmuşdur.

1929-cu ildən I Moskva Dövlət Universitetinin ədəbiyyat və incəsənət fakültəsində təhsil almışdır. «Qana qan», H.Nəzərli ilə yazdığı «Yanğın», «Qaçaq Nəbi» (1940) pyesi tamaşaya qoyulmuşdur. Azərbaycan SSR Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyəti Sovet - Bolqar dostluğu şöbəsinin idarə heyətinin sədri, SSRİ Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin üzvü, Azərbaycan KP MK üzvü kimi fəal ictimai fəaliyyətlə məşğul olmuşdur.

O, «Ədəbiyyat qəzeti»nin baş redaktoru olmuş, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının idarə heyətinə, «Azərbaycan», «Kırpi» jurnallarının və «Sovetski pisatel» nəşriyyatının (şair kitabxanası nəşri) redaksiya heyətlərinə üzv seçilmişdir.

Ələmdən nəşəyə (1927), Addımlar (1930), Şairin səsi (1934), Gecənin romantikası (1938), Ana ürəyi (1942), Ana və poçtalyon (1943), Gün o gün olsun ki... (1943), İki sahil (1954), Sülh nəğmələri (1951), Bahar düşüncələri (1964), Qafurun qəlbi (1970), Günəşli sahillərdə, (1963), Bir az da məhəbbətdən (1966), Durna (komediyalar (1963), Könül (1970), Günəşli yollarda (1972), Xəzərimin səhəri (1976), Ürəyimin gözüylə (1977), Mənim günəşim (1980), Cənub həsrəti (1982), Ürək döyüntüləri (şerlər) (1984), Təbrizim (şerlər və poemalar) (1986), Azərbaycana gəlsin (şerlər) (1988) və s. kitabların müəllifidir.

Könlünü vətənə verən şair

Süleyman Rüstəm ədəbiyyatımızda tərənnüm, vəsf və ithaf şeirlərinin ən məhsuldar yaradıcılarından biri idi. Süleyman Rüstəm nədən və hansı mövzudan yazıbsa, sevərəkdən, inanaraq ilhamının qüdrəti ilə poetik dilə gətirib.

12 mart 1906-cı ildə Bakıda dəmirçi ailəsində anadan olan Süleyman Rüstəm Azərbaycan ədəbiyyatının çox görkəmli nümayəndələrindəndir. Ötən əsrdə yaşayıb yaratmış şair bəzi həmkarları ilə müqayisədə əslində bəxti gətirmiş qələm sahiblərindən olub. 1937-ci ilin repressiyası millətin say-seçmə oğullarını qara tufanlara saldı. Ağır və amansız dövrün ölüm qoxulu təqiblərinin

hədəfindən qurtararaq yaşamaq, yaratmaq hər kəsə nəsb olmurdu. Bu, bir tərəfdən Tanrının yazısı, digər tərəfdən də öz başını qovğalardan salamat çıxarmağı bacarmaq demək idi. Süleyman Rüstəm məhz qara qüvvələrin gözündən məharətlə yayındığından təzyiqlərə, həbslərə tuş gəlmədi. Nə yaxşı ki, belə oldu. Yazıb yaratdıqları ədəbiyyatımızın solmayan səhifələrini təşkil edir. XX əsr Azərbaycan poeziyasının coşqun ruhlu, novator şairlərindən biri məhz Süleyman Rüstəm idi.

Süleyman Rüstəm hələ sağlığında tədqiqatçıların daim diqqət mərkəzində olan söz sahiblərindən olub. Onun ədəbi irsi ilə bağlı yetərinə araşdırmalar var, müxtəlif fikir və rəylər formalaşib. Vaxtilə onu sovet ədəbiyyatının ən ünlü və görkəmli nümayəndəsi hesab ediblər. Tənqidçi Bəkir Nəbiyev 1983-cü ildə şairin altı cildliyinə ünvanladığı ön sözdə yazırdı: "Süleyman Rüstəmin poeziyasını Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının müxtəsər, poetik ensiklopediyası adlandırsaq, əsla yanılmazıq".

Süleyman Rüstəmin əsərlərini bu günün gözü ilə nəzərdən keçirəndə maraqlı nəticələrə gəlmək olur. Şairin bütün yaradıcılığı sovet həyat tərzinin əks-sədasıdır. Amma həqiqətin gözünə dik baxmaq lazımdır. Hər şeyi öz adı ilə çağırmaq çox vacibdir. Məhz 1937-ci ilin qurbanlarından savayı elə bir qələm sahibi tapmaq mümkün deyil ki, onlar sovet dövründə yaşaya-yəşaya bu quruluşun diktəsindən kənarında fəaliyyət göstərsin və dövrünü tərənnüm etməsin. Bu mənada Süleyman Rüstəm də istisna deyildi. Bu məsələyə görə də onu qınamaq olmaz. Çünki sovet dövrü bütün ziddiyyətləri ilə bərabər, həm də Azərbaycana oyanış, intibah gətirdi. Bu dövrdə təhsilin, elmin, mədəniyyətin inkişafı üçün yeni üfüqlər açıldı. Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, Əhməd Cəmil, Məmməd Rahim kimi şairlər dövrün çağlayışından vəcdə gələrək yeni-yeni əsərlər yazıb-yaratdılar. Bu zamandan etibarən Süleyman Rüstəm də yeni epoxanın şairi kimi qələmə sarılıb.

Ötən əsrin 20-ci illərindən başlayaraq həm şeirləri, həm də məqalə və çıxışları ilə yeni həyatı tərənnüm edən Süleyman Rüstəmin 1927-ci ildə çapdan çıxmış "Ələmdən nəşəyə" adlı ilk şeirlər kitabı onun

bütün yaradıcılığının leytmotivinə çevrildi. Bəzən gənc ədəbi qüvvələr Süleyman Rüstəmi "sovet şairi" kimi səciyyələndirərək onun bütün yaradıcılığının üzərindən qara xətt çəkməyə çalışırlar. Bu, çox yanlış fikir və insafsızlıqdır. Çünki pioner, komsomol və kommunist partiyasından yazmaq vaxtilə yaşadığımız dövrün özünəməxsusluğu idi. Süleyman Rüstəm "bu dəmir çəpərli" rejimin içində poetik məzmunu və mövzusu son dərəcə dəyərli olan əsərlər də yaradıb. "Oxuyun, bir qızıl kitabam" - deyən Süleyman Rüstəm özünü oxucusuna inqilab şairi kimi təqdim etməklə bir daha təsdiqləyib ki, onun poeziyası mübariz, döyüşkən bir ruhla həyatın içinə atılıb. O, əslində novator şair idi. Bu səbəbdən də yaşadığı həyatın yüksəlişini, yeniləşməsini, yaxşıya doğru irəliləyişini tərənnüm etməkdə, vəcdə gəlməkdə haqlı idi. 70 il içərisində yaşadığımız bir quruluşda həm bu dövrün ab-havasını qələmə gətirmək, həm də millətin, vətənin xeyri üçün mükəmməl, poetik nümunələr yazmaq həqiqətən böyük istedad tələb edirdi. Bu baxımdan Süleyman Rüstəm Tanrı vergili bir şair idi.

Azərbaycanın elə bir guşəsi yoxdur ki, Süleyman Rüstəm ora şeir qoşmasın. Xəzər dənizi haqqında ən çox şeir yazan da məhz Süleyman Rüstəm olub. "Xəzər və durnalar", "Xəzər nəyə bənzəyir", "Xəzərdə gecə", "Xəzərdə", "Xəzərin səhəri", "Xəzərim olsun" və başqa şeirlərdə öz xəyalının qanadlarını Xəzərin dalğaları ilə qovuşdurən şair bu mavi gözəli tərənnüm etməkdən doymayıb.

İkinci Dünya müharibəsi Süleyman Rüstəm yaradıcılığından təsirsiz keçməyib. O, bu mövzuda bir-birindən maraqlı və mükəmməl əsərlər yaradıb: "Ana ürəyi", "Durnalar", "Ana və poçtalyon", "Gün o gün olsun ki" kimi kitabları məhz o dövrdə çapdan çıxıb.

Gün o gün olsun ki, qurtarsın dava,
Dağılsın buludlar, açılsın hava.
Alınsın düşməndən ömürlük qisas,
Torpaq nəfəs alıb dincəlsin bir az.
Silinsin ürəkdən, könüldən ağrı,

Bir də tapdanmasın vətənin bağı.

Bu şeir İkinci Dünya müharibəsi zamanı qələmə alınsa da, bu günün özündə də aktuallığını itirməyib. Müharibə mövzusunda şeir yazan şairlər arasında Süleyman Rüstəmin məhz öz yeri vardı. O, qanlı səngərlərdə və arxa cəbhədə mərdlik nümunəsi göstərən soydaşlarımızın ovqatını poetik portretləşdirib desək, yanılmazıq. Bu qəbildən şairin "Ana və poçtalyon" adlı məşhur əsəri həmişə dillər əzbəri olub. Şair böyük məharət və həssaslıqla cəbhədən - oğlundan məktub gözləyən ananın ızdırabını təbii, təsirli qələmə almışdır. Süleyman Rüstəmin böyük məhəbbətlə yaratdığı Ana və poçtalyon obrazları müharibə illərində min bir zillət çəkən vətən övladlarının unudulmaz surətləridir. Bu surətlərdə çoxunun həyatı var idi.

Süleyman Rüstəmin Azərbaycan poeziyasına bəxş etdiyi poetik çələnglərdən ən gözəli və təsirli məhz Cənub mövzusunda yazdığı əsərlərdir. Məlumdur ki, İkinci Dünya müharibəsi illərində Süleyman Rüstəm Cənubi Azərbaycanda olmuş, orada yaşamış soydaşlarımızın ağır həyatını gözləri ilə görmüş, cənublu şairlərlə görüşmüşdür. Təbii ki, bütün bunlar da sonralar şairin könlündən poetik şəkildə kağızlara naxışlanmışdır. Ən müqəddəs arzusunu isə belə qələmə almışdır:

Bir arzum da var dünyada,
Bir gün məni salıb yada,
Kitabımı Arazdakı
körpü üstündə assınlar,
Gənc nəsillər unutmasın
bu şairin şərtini,
Tez köçərsəm bu dünyadan
başdaşıma yazsınlar,
İki yerə parçalanmış ürəyimin dərdini.

"Təbrizim" adlı şeiri isə Süleyman Rüstəmin bu mövzuda misralarla dilə gətirdiyi ən təsirli poetik həsrətdir:

Nədir o mənalı dərin baxışlar?
Nədir gözlərindən yağan yağışlar?
Nədir qəlbindəki payızlar, qışlar?
Yetim tək boynunu burma, Təbrizim!
Məlul-məlul baxıb durma, Təbrizim!

"Könlümə Təbriz düşdü", "Yaralarım", "İşıq", "Şair Səhəndə cavab", "Yenə Araz qırağında", "Görsəm" kimi şeirlərində Süleyman Rüstəm vətən həsrəti ilə dərdi başdan aşan soydaşlarımızın tələşəndən, əzablı, cəfəli günlərindən söz açıb. Bir millətin ayrılıq simvoluna çevrilmiş Arazın sularında həsrətin, niskilin axdığından danışır. Nə vaxtsa bir müjdənin veriləcəyinə - Təbrizlə əbədi görüşəcəyinə ümid bəsləyib.

Süleyman Rüstəmin Cənub mövzusunda yazdığı bütün şeirləri gözəl və təsirlidir. Ona görə yox ki, bu şeirlərdə paralanmış torpağımızın harayı eşidilir. Həm də ona görə dəyərlidir ki, şair böyük ustalılıqla vətən gözəlliklərinə poetik abidələr yaradıb. Sərabı, Ovqanı, Təbrizi, Ərdəbili, Marağanı vəsf edərək vətən torpağı olduğunu misraları ilə, poetik duyumu ilə poeziya tarixinin səhifələrinə möhürləyib.

Lirik şeirlərinə onlarca musiqi bəstələnmiş Süleyman Rüstəm həm də əsl nəğməkar şair kimi sevilməkdədir. Onun nəğmələrini müğənnilər böyük məmnunluqla ifa edirlər. Bu sahədə xüsusilə xalq artisti Zeynəb Xanlarovanın repertuarı seçilir. Xalq şairi vaxtilə Zeynəb xanımın ifasına məftunluğunu belə qələmə almışdır:

İllərdir tanışam sənin səsinlə,
Sevinc paylayırsan ürək sözünlə,
Vəcdə gətirirsən xoş nəfəsinlə,
Könül rübabımın telini, Zeynəb!

Ədəbi fəaliyyətə "Çimnaz xanım yuxudadır" adlı bir pərdəli komediyası ilə başlayan Süleyman Rüstəm dramaturq kimi də müəyyən uğurların sahibidir. 1940-cı ildə yazdığı "Qaçaq Nəbi"

mənzum dramı, 1948-ci ildə qələmə aldığı "Durna" komediyası teatrlarımızın vaxtilə repertuarından düşməzdi.

Bədii yaradıcılıqla, tərcümə ilə müntəzəm məşğul olan Süleyman Rüstəm həm də müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışmışdır. Bir neçə çağırış həm Azərbaycan, həm də keçmiş SSRİ Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. Onun xalq, vətən qarşısındakı xidmətləri layiqincə qiymətləndirilmişdir. Sinəsini müxtəlif orden və medallar bəzəyirdi. Dövlət mükafatları laureatı idi. İctimai xadim kimi şöhrət qazanmışdı. Sosialist Əməyi Qəhərmanı idi. Əsərləri müxtəlif xarici dillərə tərcümə olunmuşdur. Könlünü vətəninə verən, onun uca dağlarını, gur çaylarını, yaşıl zəmilərini, geniş düzlərini, zəhmətkeş, sədaqətli insanların məhəbbətlə tərənnüm edən Süleyman Rüstəm yazırdı:

Ey nazlı vətən,
mən sənə öz könlümü verdim,
Qarşında günahkarsa,
Süleymanı bağışla!

Cürət və qüdrətlə öz doğma yurduna ilhamlı nəğmələr qoşan şairin bu etirafı çox mətləblərdən xəbər verir.

Xalq şairi Süleyman Rüstəm

İyirminci əsr ədəbiyyatımızın ən maraqlı hadisələrinin iştirakçısı olan görkəmli xalq şairimiz Süleyman Rüstəm gördüklərinin və bildiklərinin çoxunu yazmadı.

Mən indi yaşımın bu yorğun vaxtında özümə borc bilirəm ki, tanıdığım, dostluq etdiyim, hətta müəllim dediyim, indi dünyasını dəyişmiş şairlərimiz haqqında ürək sözlərimi yazam.

1935-ci il idi. O zaman mən Bakıda Mustafa Sübhi adına küçədə Süleyman Sani Axundov adına 19 nömrəli məktəbin 8-ci sinfində oxuyurdum. Bir gün sinif rəhbərimiz bizə dedi ki, sabah şair

Süleyman Rüstəm məktəbimizə gələcək, dərstdən sonra görüş olacaq, hamınız ağ köynək geyib pioner qalstukunuzu bağlayarsız.

O illər Bakıda məktəb binaları çatışmadığından bir çox böyük həyətlər də məktəb üçün ayrılmışdı. Bizim məktəb də on sinifi olan bir binada yerləşirdi. Məktəbin ümumi iclası da otaqların birində keçirilirdi. Bu dəfə də məktəbin ancaq yuxarı sinif şagirdləri (otaq tutsun deyə) həmin otağa yığılmışdı.

İclas zalına qabaqda məktəbin müdiri ilə Süleyman Rüstəm, sonra bir neçə müəllim gəlib rəyasət mizinin arxasında oturdular. İclası məktəbin müdiri açdı, qonaq haqqında qısa bir məlumat verəndən sonra müəllimlərdən biri şair haqqında məruzə etdi, şagirdlər Süleymanın şeirlərindən əzbər söylədilər. Axırda S.Rüstəm çıxış edib məktəblilərin yaşına uyğun şeirlər oxudu.

Bu görüşdən iki il sonra 1937-ci ildə ölkədə repressiya başladı, günahkarlar dəstə-dəstə həbs olunub ya Sibirə göndərilir, ya da ölkədən çıxarılırdı. Həyatın rahat günləri həyəcanlı, ağır günlərlə əvəz olundu. Bakıda yaşayan Cənubi azərbaycanlılar xarici ölkə vətəndaşı kimi Bakıdan çıxarılıb öz vətənlərinə göndərildi. Mən də valideynlərimlə birlikdə Ərdəbil şəhərinə getdim. O zaman İranda Rza şahın farslaşdırma siyasəti hökm sürürdü, fars dili bütün İranda dövlət dili, ərəb əlifbası bütün idarə və məktəblərdə rəsmi əlifba idi. Cənubi azərbaycanlılar bu yad dili və əlifbanı öyrənməyə məhkum idilər.

Yaxşı yadımdadır, 1942-ci il idi. O zaman mən Ərdəbil şəhərində yaşayırdım, müharibə illəri idi. Sovet qoşunları alman faşistlərinin İrandakı yuvasını dağıtsa da, Rza şah ölkəni tərk edib ingilis ağalarının məsləhəti ilə Afrikaya getsə də, onun diktaturası süqut etsə də, nə İranda, nə də Cənubi Azərbaycanda vəziyyət dəyişməmişdi. Çünki bir diktatorun yerinə başqa diktator oğlu Məhəmmədrza keçmişdi. Yenə Azərbaycan müstəmləkə halında idi. Bütün ölkədə olduğu kimi, Azərbaycanda da ana dili qadağan olunmuşdu, idarə və məktəblər fars dilində işləyirdi. Əgər kəndlər və bazarlar olmasaydı, Azərbaycan dilinin məhv olub aradan getmək qorxusu var idi. Ancaq təkcə bazar, ticarət Azərbaycan dilini, xüsusən elmi və bədii dili

mühafizə və inkişaf etdirə bilməzdi. Bunun üçün məktəb və mətbuat lazım idi.

Bir gün uşaqların qoltuğunda qəzet dəstəsi Təbrizin baş küçəsində dükanların qabağında Tazə xəbər, Vətən yolunda ruznamə, ana dilində ruznamə deyə ucadan qışqıraraq satdıqlarını gördük. Vətən yolunda qəzeti müharibə zamanı 1942-ci ilin ilk ayında o vaxt Təbrizdə olan Qızıl ordunun nəşr etdiyi qəzet idi. Yadımdadır, qəzetin ilk redaktoru yazıçı Mirzə Əjdər oğlu İbrahimov, ondan sonra Şahgəldiyev, sonra da Rzaquliyev oldu. Qəzet satan uşaqlara kimi maraqla, kimi təəccüblə durub baxırdı. Çünki o zaman Azərbaycan dilində qəzetin olduğunu ağılına belə gətirməyən adamlar çox idi. Bəlkə də elə bu marağa görəydi ki, uşaqlar küçəni başa çatmamış qəzeti satıb qurtarırdılar.

Vətən yolunda qəzetinin səhifələrində dünyada və müharibədə baş verən hadisələr haqqında xəbərlərlə yanaşı, şeir və hekayələr də çap olunurdu. Biz hörmətli xalq şairimiz S.Rüstəmin Təbrizim, Dilimə dəymə, Təbriz gözəlinə kimi şeirlərini ilk dəfə həmin qəzetdə oxuduq, əzbərlədik və sonra şairlərimiz həmin şeirlərə onlarla nəzirələr yazdılar. S.Rüstəm hələ Təbrizdə ikən onun şeirlərinin sədasi ölkənin bütün kənd və şəhərlərindən gəlirdi.

Süleyman Rüstəm Təbrizə gələn zaman bu həssas qəlbli şairin nəzərini ilk cəlb edən Cənubda Azərbaycan dilinin İranın rəsmi dövlət idarələrində qadağan olması idi. Bu ağır milli zərbəni sanki öz üzərində hiss edən şair Təbrizdə yazdığı ilk şeirini Dilimə dəymə adlandırdı:

Mən sənə dilinə dəymirəm, cəllad,
Gəl sən də bu ana dilimə dəymə!
Sənə də bağın var, gülün var, çəkin,
Bağımda əkdiyim gülümə dəymə!

Həsədlərlə baxdın çəmənimə sən,
Gör bir nələrdin Vətənimə sən!
Yan deyib, od vurdun bədənimə sən,

Altında atəş var, külümə dəymə!

Qardaş deyib, ağır günündə köməyinə gəldiyi ölkədə hələ yad
əllərin əkdiyi toxumların aradan getmədiyini görəndə şair öz doğma
qan qardaşlarına müraciətlə Təbrizim şərinə yazır:

Qoymaram yadları girsin qoynuna,
İzn ver qolumu salım boynuna.
Sənin bayramına, sənin toyuna
Dili bir, qanı bir qardaşın gəlib,
Dərdinə aşına sirdaşın gəlib.

1941-ci ildə Təbrizə gələn, Vətənin bu sahilindəki həyatını yaxından
gören Süleyman təkə tərənnüm etdiyi doğma Bakının şairi deyil,
Vətənin o tayda qalan məhkum əllərinin də unudulmaz şairi oldu.
Bütün cənublular xalqın ürək arzularını deyən şairi sevir və onu
görmək istəyirdi, ancaq hamının Təbrizə gəlməsi qeyri-mümkün idi.
Odur ki, Süleyman öz oxucularının görüşünə gedirdi. Əvvəlcə
ölkənin ən qədim mədəniyyət mərkəzi olan Ərdəbil şəhərinə gəldi.
Səfəvilər dövlətinin paytaxtı şairi böyük məhəbbətlə qarşıladı.
Yadımdadır, o, ilk görüşünü bu şəhərdə böyük Azərbaycan
hökmdarı, əvəzsiz sərkərdə, gözəl şeirlər müəllifi Şah İsmayıl
Xətəinin qəbrini ziyarətlə başladı. Onun Ərdəbildə olduğunu eşidən
əhali məqbərənin qabağındakı meydana topladılar.

Süleyman Rüstəm əvvəlcə meydana toplaşanları salamladı, onlara
Bakıdakı qardaşlarından salam gətirdiyini söylədi. O, nitqini belə
başladı: Əziz qardaşlarım, mən neçə illərdə ki, Arazın o sahilində sizi
görmək, sizə can qardaşım, qan qardaşım deyib bağrıma basmaq
arzusu ilə yaşayırdım. Şükür, arzuma çatdım. Şahların və çarların
əkdiyi ayrılıq toxumu indi daha aradan getdi. İmkan verməyin vahid
Vətənimiz bir daha ikiyə bölünsün, yenidən tikanlı məftillər qardaşı-
qardaşdan ayırsın. Bizim şah babamız, şair babamız hər zaman
qılıncı və ondan da kəsərli olan şeirləri ilə xalqımızın azadlığı,

Vətənimizin bütövlüyü üçün vuruşub. Biz belə qəhrəmanın nəvələri-nəticələri gərək bunu heç vaxt yaddan çıxarmayaq...

Süleyman Rüstəm sonra Təbrizə, birlik və azadlığa həsr etdiyi şeirlərini oxudu. O, bu şeirlərində əsrlərdən bəri şahlar tərəfindən ana dili qadağan olunmuş qan qardaşlarının arzu və nisgillərini tərənnüm edirdi. Süleyman bu çıxışında sözünü bu misralarla bitirdi:

Sinəmdə bir dərya sözüm var yenə,
Ölümdən, əcəldən deməyin mənə.
Süleyman Rüstəməm, xalqa, Vətənə
Borcumu verməmiş köçən deyiləm!

Süleyman Ərdəbildən yenidən Təbrizə, oradan da Qaradağ mahalında onun yolunu gözləyən qardaşlarının görüşünə getdi. Qaradağda o günlərdə ağalar tərəfindən törədilmiş bir qanlı hadisənin şahidi olan şair özünün məşhur 12-ci tufəng poemasını yazdı. Gözü ilə gördüyü və eşitdiyi hadisələr Süleymanın qəlbində Cənub dərđini daha da alovlandırdı, bu alov siyasi cəhətdən daha kəskin olan yeni-yeni əsərlərin meydana çıxmasına səbəb oldu. Cənub şeirləri təkcə S.Rüstəmin yaradıcılığında deyil, bəlkə Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi bir mərhələdir, müvəffəqiyyətdir. O taylı-bu taylı xalqımızın həyatının aynasıdır. Şairin bu şeirlərində həyatın hər iki üzü, kədəri, möhnəti ilə yanaşı, Təbriz gözəllərinin tərifı, sevgisi və gələcək arzuları daha aydın görünür. Şair Bir xatirə adlı qəzəlinde yazır:

Qəlbində yaran varsa da fəxr eylə, Süleyman,
Bir xatirədir səndə bu, Təbriz gözəlindən.

Bu doğma, bir olan Vətənin dərđi şairin Cənub səfərindən başlayıb ömrünün axırına qədər şeirlərində bu və ya başqa şəkildə öz əksini tapdı. Şair qəlbinı parçalayan və heç zaman unutmadığı bu Cənub dərđini demək olar ki, öz şeirlərində gənc oxucularına dönə-dönə xatırladırdı:

Kitabımı Arazdakı körpü üstən assınlar,
Gənc nəsillər unutmasın bu şairin dərdini.
Tez köçərsəm bu dünyadan baş daşıma
yazsınlar
İki yerə parçalanmış ürəyimin dərdini...

1945-ci ildə öz azadlığının ildönümünü qeyd edən Təbriz bir il sonra şahın və onun amerikalı ağalarının əllərilə qan dəryasına çevrildi, azadlıq fədailəri gülləbaran edildi, Milli hökumətin başçıları həbs edildi.

Milli hökumətin baş prokuroru Təbrizdə dara çəkildi. Təbriz universitetinin qapısı bağlandı, şəhərin Gülüstan bağında qoyulmuş Səttərxanın heykəli uçuruldu. Minlərlə insan sürgün yollarında həlak oldu... Bütün bunları eşidən Süleyman Rüstəmin ürəyi dözmədi, gözləri yaşla doldu:

Təbriz bağlarında soldu gül-çiçək,
Ağla, gülüm, ağla, çiçəyim, ağla.
Yenə də üzümə yollar bağlıdır,
Araz şikayətli küləyim, ağla.
...Mən vüsal gününü görmədim bəlkə,
Ağla, Araz gözlü ürəyim, ağla...

Süleyman Rüstəm hələ Vətən müharibəsi illərindən çox-çox qabaq yazdığı Nigaranam şerində öz qan qardaşlarının taleyindən nigaran olduğunu dilə gətirib yazırdı:

İllərdir gözlərim bu yollardadır,
Öz qan qardaşımdan nigaranm mən.

Şair bütün şeirlərində təkrar etdiyi kimi, millətinin ikili taleyindən nigaran idi. Süleyman bu birliyə qəlbən inansa da, o birlik gününü şəxsən görəcəyinə şübhəli idi. Çünki insanın taleyi öz əlində deyil,

bu, ancaq ulu Yaradana aydındır. Elə buna görədir ki, çox zaman arzular arzu olaraq qalır.

Böyük şair ötən əsrin 50-ci illərində Cənub şeirlərini toplayıb İki sahil kitabında çap etdirdi. fəqət dərin hiss, yüksək ilhamla yazılmış bu şeirlərin bir kitabda toplanması ilə nisgil, intizar, hicran sona çatmadı... Odur ki, şairin həsrəti, qəzəbi, inamı, ümidi sönmədi, yeni-yeni həm kövrək, həm də qılinc kimi kəsərli şeirləri meydana çıxdı. Bu mübariz şeirlər Cənubda çıxan mətbuatda dönə-dönə çap olundu, nəğməyə çevrilib dillərə düşdü. Bu gün də Süleyman Rüstəm Cənubi Azərbaycanın azadlıq çarçısı, ustad bir şair kimi xalq tərəfindən sevilə-sevilə oxunmaqdadır. Bunu Süleyman bütün qəlbi ilə hiss edirdi; istər Təbrizdə, istər Bakıda olsun, o, həmişə xalqının qəlbində idi:

Təbrizdən uzaqsan, bilirəm, qəm yemə, Rüstəm
Xatırlayacaqdır səni təbrizli gözəllər.

Zaman göstərdi ki, şairin bu sözlərində təkə inam deyil, böyük həqiqət vardır. Süleymanın yaşı artdıqca, o, dünya hadisələrinin insan arzusuna tabe olmadığını daha dərindən dərk etdikcə qəlbində olan diləklərini şerinin dili ilə oxucularına çatdırdı. Onun şeirlərinin əsas qəhrəmanlarından olan Təbriz gözəlinə müraciətlə yazırdı:

Deyirəm, bəlkə gözüm bir də səni görməyəcək,
Mən nahaq etmirəm, ey qız, yaşım artdıqca tələş.
Sakit olsun deyə torpağın altında könül,
Gözəlim, qoy adını qəbrimə yazsın nəqqaş.

Süleyman Rüstəm nikbin şair idi. O, xalqının ən böyük dərdi olan Vətənin bir gün birliyini görəcəyinə inanırdı və bu inamını da şeirlərində dönə-dönə tərənnüm edirdi. Ancaq şair onu da yaxşı bilirdi ki, təbiətin əzəli və əbədi qanunları var, onlar tez-gec həyata keçməlidir. Odur ki, təbiətən nikbin, deyib-gülən şair bir gün bu fani dünyada olmayacağını da unutmurdu. Arzuları ürəyində qalmasın

deyə şeirlərində oxucularına vəsiyyəət edirdi. Onun üçün ağlayıb göz yaşını tökülməsini istəmirdi. İstəyi isə:

Məni Araz sahilinə aparın,
İllərdir ki, qəlbimdədir bu həsrət.
Məzarımı o torpaqda qazdırın,
Göz yaşından yaratmışam bu çayı.

Məni üzü Təbriz sarı basdırın,
Qibləm olsun Arazımın o tayı.

Sonra yazır: Gözlərimi qapamayın, üfüqlərdən çəkiləndə çənduman bəlkə vüsal günü görüm qardaşımı. Birdə arzum budur:

Tutsun tabutumdan o taylı əllər,
Yasin əvəzinə qəbrimin üstə
Bir vüsal mahnısı oxusun ellər?...

Süleyman Rüstəmin Cənub şeirləri vüsal və birlik mahnılarıdır. Onun həsrət üzərində köklənmiş hər misrasında ümid var, inam var, arzusunda olduğu xoşbəxt günlərin tərənnümü var. Onun şeirlərində ikiye bölünmüş Vətənin birliyə çağırən harayı var. Süleymanın poeziyası elə bir ümmandır ki, onun səsi Azərbaycanın hər iki sahilində eşidilir. O, ancaq yazıb-yaratdığı günlərin deyil, həm bu günümüzün, həm də gələcəyin böyük şairidir.

Mən bu yazımda o böyük şairimiz haqqında geniş elmi-təhlili məqalə yazmaq fikrində olmadım. Bu qeydlərim Süleymanın yaradıcılığına və şəxsiyyətinə olan məhəbbətimin əks-sədasıdır. Mən inanıram ki, nə qədər onun mənsub olduğu Azərbaycan milləti yaşayacaq, o, öz şairini də yaşadacaq.

Süleyman Rüstəm

Piyaləm

Mədinə Gülgünə

Ayrılıqdan odlanan bağırimda laləm var mənim,
Titrəyən kirpiklərimdə qanlı jaləm var mənim.
Getməyir bir an xəyalımdan Cənubun həsrəti,
Qəlbimin hər guşəsində bir şəlaləm var mənim.
Həm uzaqdır, həm yaxındır mənə, bu vəslin yolu,
Təbrizin hər daxmasında odlu naləm var mənim.
Arzulardan doğmadır hər nəğməmin hər kəlməsi,
Hər sözü dildən-dilə düşmüş risaləm var mənim.
Qoy vüsəl gəlsin, gözəl, mənalı bir sağlıq deyim,
Qardaşam! Göy-göl kimi əlvən piyaləm var mənim.

Könlümə Təbriz düşdü

Mədinə Gülgünə

Gəldi min dilli bahar, könlümə Təbriz düşdü,
Güllü-bülbüllü bahar, könlümə Təbriz düşdü.
Təbrizin dərdi mənim dərdim olub illərdir,
Ordadır nazlı nigar, könlümə Təbriz düşdü.
Çox da dünyada gözəl, adlı şəhər min-mindir,
Hər yerin öz yeri var, könlümə Təbriz düşdü.
Bacımı, sevgilimi, qardaşımı görməliyəm,
Yox, dəyişməz bu qərar, könlümə Təbriz düşdü.
Mən Süleyman, Kür-Araz nəğməli şair babayam,
Çəkirəm aləmə car, könlümə Təbriz düşdü.

Azəroğlu

Süleyman Rüstəmə

Səni hər görəndə uçur xəyalım,
Yadıma ən gözəl bir dövrən gəlir.
Elə bil ömrümün Xəzən çağında
Gah günəş görünür, gah duman gəlir.

Yenə xatirimdə qalmısan elə,
Şinelli, çəkməli o heykəlinlə.
Eşitdim gəlirsən, çıxdım sahilə
Dedim, qardaşımdır, bu mehman, gəlir,

Yoluna gül səpdi el tabaq-tabaq,
Neçə dost evində sən qaldın qonaq.
Nə vaxt o günlərdən söz düşür, ancaq
Yadıma Kəpəzlə Savalan gəlir.

Təbriz qızlarına qəzəllər dedin,
Məni unutmayın, gözəllər dedin.
Bu bağlar, çəmənlər, bu güllər dedin
Mənə doğma gəlir, mehriban gəlir.

İndi o günlərdən neçə yaz keçir,
Bilirəm qəlbindən hansı söz keçir.
Hicranın qoynunda ömrümüz keçir,
Ancaq çoxlarına bu asan gəlir.

Nələr çəkdirmədi zəmanə bizə,
Dağ-dağa qovuşdu, dəniz-dənizə.
Gün o gün olsun ki... qoca Təbrizə
Deyəm, aç qoynunu, Süleyman gəlir...

Mədinə Gülgün

Süleyman Rüstəm

Heç yadımdan çıxmaz, bir ilk baharda
Sən qonaq gəlmişdin Təbrizə, qardaş.
Ellər duz-çörəklə çıxıb qarşına
Demişdi: Xoş gəldin sən bizə, qardaş.

Təbriz gözəlləri sevinib o gün,
Gül-çiçək səpmişdi sən gələn yola.
Aşiq sinəsinə basıb sazını
Nəğmə oxumuşdu bu xoş vüsala.

Sən dost ellərində qonaq qaldıqca
Bəzən tutulmuşdun, bəzən gülmüşdün.
Şerimdə, sözümdə, mahnılarımda
Heç vaxt unutmaram sizi demişdin.

Könül dəftərini açıb həvəslə
Nəğmə oxumuşdun qıza, gəlinə.
Baharın carçısı qaranquş kimi
Müjdə gətirmişdin Cənub elinə...

İndi aylar keçib, illər dolanmış,
Yurdumun sinəsi od tutub yanır.
Alovlar içində, odlar içində
Xalqımız vüsala yenə inanır...

Araz qırağında durub arabir
Bir el bayatısı oxuyur nənəm.
Səsindən, sözündən tüğyana gəlib
Az qala od tutub yanacaq sinəm.

Şairsən, can qardaş, demirəm sənə

Hansı bayatını oxuyur qarı.
İki qəlb bir vura, birgə döyünə
O özü hiss edər bu duyğuları...

İstər yaxında ol, istər uzaqda,
Bilirəm, ürəyin bağlıdır bizə.
Gün olsun həsrətdən nişan qalmasın,
Sən bir də gələsən ana Təbrizə.

Bakı, 1952

İNSANI TANIMAQ OLMUR.

Ha getdim, yüyürdüm, uçdum
Özümdən qaça bilmədim,
Dünyanın sirlərin açdım,
İnsanı açə bilmədim...
İnsan bir sirli dünyadır,
Ha tanı tanımaq olmur...
Başdan başa müəmmadır,
İnsanı tanımaq olmur...
İnsanı tanımaq olmur...

HƏMİŞƏTƏZƏ, HƏMİŞƏCAVAN

Şerimizin ağsaqqalı Süleyman Rüstəm görkəmli bir şair ömrü, böyük bir vətəndaş, həqiqi kommunist ömrüdür. Bu gərgin, çətin, şərəfli və məhsuldar yaradıcılıq illəri Süleyman Rüstəmi dövrün, poeziyanın, həyatın ağır sınaqlarından ləyaqətlə çıxarmış, onu bütün aləmdə, ölkədə, nəhəng Vətənimizin hüdudlarından da çox-çox uzaqlarda Azərbaycan sovet şerinin yaradıcısı, böyük sovet şairi kimi

tanımış, sevdirmiş və məşhurlaşdırmışdır. Amma ötüb keçən onilliklər bizim qocaman sənətkarımızı zahirən də xeyli dəyişdirmiş, sənələrin aramsız karvan gedişi onun üzündəki qırıqlarda yurd salmış, çevikliyinə, iti yerisinə təsir göstərmiş, üzünə, gözünə öz möhürlərini vurub getmişdir. Bir də bu, həyatın dialektik, əbədi, əzəli qanunudur. Bu belə olmuş, belədir və milyon illər bundan sonra da belə olacaqdır. Amma o da həqiqətdir ki, əsl sənətkarlar zaman hüdudlarından yalnız zahirən yaşlı görünürlər. Hərçən ki, poeziyada bəzən əksinə də olur. Baxırsan zahirən cavan görünən şair daxilən qısa bir müddətdə tükənir, qocalır, quruyub, tökülüb gedir. Amma təkrar edirəm ki, həqiqi sənətkarların qəlbində həmişəcavanlıq fəslə hökm sürməkdədir. Bizim Süleyman müəllim də

poeziyada qocalıq
bilməyən
sənətkarlardandır.

Onun daxili aləmi
həmişəbahar,
həmişəaçar,
həmişətəzədir.

Yazıcılar İttifaqında,
eləcə də kənar yerlərdə
onu tez-tez gənclərlə
oturub-duran, deyib-
gülən olmuşdur. Ən
əsas isə onun ilhamlı
sətirləri qocalmır.

Misraları odlu, fikirləri sərrast, poeziya dili cavanlıq dövrlərində yazdığı əsərlərinin də dilindən saf-axıcı... Qocaman sənətkarımızın ürəyi, mənəviyyatı, həyata baxışı, məhəbbəti, sevgisi, cavanlıq eşqi dolu olmuşdur. Onun kövrək yazılarından olan «Anam Xırdaxanımın xatirəsinə» şerindən bəzi misralar:

Ana, köçdünsə də öpüşlərinin,
Yeri xatirətək üzümdə qaldı.
Bizi ana-oğul məhəbbətimiz
Xoşbəxtəm ki, mənim özümdə qaldı.

Ana! Gör nə deyir bu şair balan,
Sən mənim qalamdın, mən sənin qalan.
Şəkkiz baş övlada çaldığını laylan,
Şerli, nəgməli sözümdə qaldı və s.

Süleyman Rüstəm deyəndə həm də ədəbi gənclik sözü yada düşür.

Süleyman Rüstəm deyəndə uzun illər bir-birindən ayrılmış iki qardaş, ikiyə parçalanmış bir el, bir torpaq yada düşür. Bu sövq-təbii həsrəti həm də bizdə Süleyman Rüstəm poeziyası, Süleyman Rüstəm sətirləri yaratmışdır. Cənub mövzusunda Süleyman Rüstəm kimi ardıcıl, çox, özü də əla yazan ikinci bir şair yoxdur desək, yalnız həqiqəti söyləmiş olarıq. Onun Cənub şerləri çoxdandır həm bu tayın, həm o tayın, bütövlükdə iki taleli bir xalqın məhəbbət vəsiqəsini almışdır. Kimə məlum deyil ki, Azərbaycanın – bizim qəlbimizin böyük bir parçasının böyük yarası uzun illərdir ki, sağalmır. Süleyman Rüstəmin Cənub şerlərini düşünəndə onlarca köhnə (lakin köhnəlməyən), təzə (həm hə gözəl) misraları yada düşür. Şairin hələ uşaqlıq illərindən Cənub şerləri yaddaşımda yurd salmışdır. Hansını deyim?

Mən sənin dilinə dəymirəm, cəllad,
Gəl sən də bu ana dilimə dəymə.
Sənin də bağın var, gülün var, çəkin,
Bağımda əkdüyün gülümə dəymə. ..

Mənim o sahiləz həyatım yoxdur,
Vüsəlından başqa muradım yoxdur.

Qəlbində yaran varsa, fəxr eylə, Süleyman,
Bir xatirədir səndə bu Təbriz gözəlindən.

Yad gül dəərə bilməz çəmənimdən
Süleyman, qafil olma, yaxşı bax ətrafa, şairsən.
Cinayət aşdı həddidən, haray sal ki, vətən yandı.

Daha hansını əzbər deyim? O qədər bildiyim misralar var ki. Mən bu qeydlərimi şairin son vaxtlar Cənub mövzusunda yazdığı bir şeirin bəzi misraları ilə bitirmək istəyirəm.

Gəldi min güllü bahar, könlümə Təbriz düşdü,
Güllü-bülbüllü bahar, könlümə Təbriz düşdü.
Təbrizin dərdi mənim dərdim olub illərdir,
Ordadır nazlı nigar, könlümə Təbriz düşdü.
Çoxdu dünyada gözəl adlı şəhərlər min-min,
Hər yerin öz yerin var, könlümə Təbriz düşdü.

Cabir Novruz

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin
Azərbaycanın xalq şairi, görkəmli ictimai xadim
Süleyman Rüstəmin anadan olmasının 90 illiyi münasibətilə
təntənəli yubiley gecəsində nitqi**

Respublika sarayı, 26 mart 1998-ci il

Hörmətli xanımlar, cənablar, dostlar!

Biz bu gün bu möhtəşəm saraya şeir, ədəbiyyat, mədəniyyət bayramına - ölməz şairimiz Süleyman Rüstəmin yubiley bayramına toplaşmışıq. Bu bayram münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm və hamınıza cansağlığı, səadət arzulayıram.

Süleyman Rüstəm Azərbaycan tarixinə, Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı tarixinə daxil olmuş görkəmli simalardan biridir. Sona çatan XX əsr ədəbiyyatının, mədəniyyətinin 60 ildən çox bir hissəsini əhatə edən Süleyman Rüstəm yaradıcılığı xalqımızın milli sərvətidir.

Süleyman Rüstəm 16 yaşında ilk bədii əsərini cəmiyyətimizə təqdim edibdir, ömrünün sonuna qədər Azərbaycan şeirinin, ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsinə sədəqətlə xidmət göstərərək böyük, şərəfli bir ömür yaşayıbdır.

Süleyman Rüstəm kimi insanlar nadir insanlardır. Belə insanlar Tanrının onlara verdiyi fitri istedadı fədakarlıqla xalqına, millətinə sədaqətlə birləşdirib belə zirvələrə qalxa biliblər. Biz Süleyman Rüstəm kimi böyük şairimizlə fəxr edirik və güman edirəm ki, gələcək nəsillər də Süleyman Rüstəmin xidmətlərini və onun yaradıcılığını heç vaxt unutmayacaqlar.

Xalqımız şəri, ədəbiyyatı sevən xalqdır. Eyni zamanda şerin, ədəbiyyatın hər bir insanın həyatında və xalqımızın, cəmiyyətimizin, millətimizin həyatında daim böyük rolu olmuşdur. Məhz buna görədir ki, Azərbaycanda şairlər, yazıçılar, mədəniyyət, incəsənət xadimləri həmişə hörmətli olublar, bu gün də biz onların hörmətini daim saxlarıq və yüksəltməyə çalışırıq. Bu, tək onlar, onların şəxsiyyəti üçün deyil. Bu, bizim xalqımız, cəmiyyətimiz, millətimiz üçün çox vacibdir.

Süleyman Rüstəmin şerləri, bədii yaradıcılığı çox rəngarəngdir və bir çox nəsillərin təhsilinə, mənəviyyatına, formalaşmasına böyük təsir etmişdir. Bu, böyük həqiqətdir. Mənim nəslim 30-cu illərdə Süleyman Rüstəmin və Süleyman Rüstəmlə eyni yaşda olan, Azərbaycan ədəbiyyatına onunla bir zamanda gələn böyük yazıçılarımızın, şairlərimizin əsərlərinin təsiri altında təhsil almış, böyümüş, vətənpərvər olmuş, vətəni, millətini dərk edə bilmişdir.

Burada Süleyman Rüstəmin yaradıcılığı barədə gözəl sözlər deyildi. Mən isə onu qeyd etmək istəyirəm ki, Süleyman Rüstəmin şerləri, əsərləri, bütün yaradıcılığı xalqımızda birinci növbədə vətəni sevmək, vətənə sadıq olmaq, vətənpərvər olmaq, millətimizlə, xalqımızla fəxr etmək hissləri, duyğuları yaradıb, inkişaf etdirib. Adamları insan, vətəndaş edən, insanları yüksək mənəviyyətə qaldıran amillərdən biri də bizim mədəniyyətimizdir, ədəbiyyatımızdır, şerimizdir. Süleyman Rüstəmin şerləri, əsərləri bizim ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi zənginləşdirərək XX əsrdə keçdiyi böyük, mürəkkəb, çətin yolda xalqımıza dayaq olmuş, xalqımızı irəliyə aparmış, yüksəltmişdir.

XX əsr bütün dünya üçün çox mürəkkəb bir dövrdür. Azərbaycan da bunda istisna deyil və xüsusən ona görə ki, biz keçmişdə Rusiyanın bir hissəsi olaraq, sovet hakimiyyəti qurulandan sonra o quruluşu, ideologiyayı, ictimai sistemi qəbul edib onun çərçivəsində yaşamışıq, həyat sürmüşük. Tarix tarixdir. Onun hər bir mərhələsinin, hər bir səhifəsinin özünəməxsus mənası, müsbət və mənfi cəhətləri vardır. O illərdə yaşamış, yazmış-yaratmış yazıçılarımız, şairlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz şübhəsiz ki, o illərin çərçivəsində olmalı idilər. İndi kimsə istəyir desin ki,

belə olmamalı idi, - o, sadəcə, həqiqətdən kənardır. Əlbəttə, biz bu gün o illərdən çox uzaqlaşdığımız bir zaman belə "qəhrəmanlar" meydana çıxır.

Ancaq bunların hər birinin öz xüsusiyyətinə aid olan proseslər çərçivəsində təhlili və qiyməti verilməlidir.

Akademik Bəkir Nəbiyev Süleyman Rüstəmin yaradıcılığı haqqında danışarkən Süleyman Rüstəmin partiya, komsomol, sovet hakimiyyəti, sovet ideologiyası haqqında yazmasına müəyyən qədər bəraət qazandıрмаğa çalışırdı. Bilirsiniz, mən bunu keçmişdə də demişəm, bu gün də təkrar etməyim yerinə düşərdi: Hansı dövrdə hansı şair padşahları vəsf etməyibdir? Hansı dövrdə hansı şair, hansı yazıçı yaşadığı dövrü tərənnüm etməyibdir? Belələrini tapmaq mümkün deyil. Əgər bəziləri varsa, onları bayraq edib, bütün qalanlarına qara yaxılması düzgün deyildir.

Bəli, xüsusən 1920-1930-cu illər ağır repressiya illəri olubdur. Bizim xalqımız çox itkilər veribdir. Biz bu repressiya illərini ürək ağrısı ilə xatırlayırıq. İtirdiyimizi itirmişik, ancaq şükür etməliyik ki, qalanlar, bu xatadan qurtaranlar, repressiyalardan xilas olanlar bizim həyatımızı, mədəniyyətimizi, ədəbiyyatımızı, təhsilimizi, həyatımızın başqa sahələrini yaradıblar.

Bəli, biz Hüseyn Cavidin, Mikayıl Müşfiqin və bizim başqa görkəmli şəxslərin repressiya qurbanları olması haqqında on illərdir ki, böyük ürək ağrısı ilə danışıq. Onlar əlimizdən getdi. Əgər hamısı getsəydi, onda bizim bu ədəbiyyatımızı, elmimizi, mədəniyyətimizi kim yaradacaqdı?

İndi kimsə hesab edir ki, o vaxtlar gərək Səməd Vurğunu da həbs edib öldürəydilər, Rəsul Rzanı, Süleyman Rüstəmi də öldürəydilər. Onda deyərdilər ki, bunlar qəhrəman idi və biz oturub onları da on illərlə ağlayacaqdıq. Yenə də deyirəm, biz Allaha şükür etməliyik ki, belə insanlar o ağır dövrdə o xatalardan qurtara bildilər. Əgər 30-cu illərdə o itirdiklərimizlə yanaşı, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm və bizim o nəsilədən olan görkəmli başqa şairlərimiz olmasaydı, onlar yazıb-yaratmasaydılar, o əsərlərimiz olmasaydı, indi bizim o dövr tariximizin ədəbiyyatı, mənəviyyatı, mədəniyyəti nədən ibarət olardı? Mən bizim ədəbiyyatımızı Səməd Vurğunsuz da, Rəsul Rzasız da, Süleyman Rüstəmsiz də təsəvvür edə bilmirəm. Ancaq, eyni zamanda, böyük şairlərimiz, yazıçılarımız bizim xalqımıza, millətimizə, cəmiyyətimizə nə qədər böyük xidmətlər göstərmişlər, bir daha deyirəm ki, mədəniyyətimizi zənginləşdirmişlər.

Süleyman Rüstəmin şerlərini, başqa əsərlərini oxuyarkən, dinləyərkən insan hər dəfə heyran olur ki, bu insanda nə qədər yüksək şer sənəti, dil zənginliyi vardır. Bunu hər adam edə bilməz və bu, hər adama məxsus deyildir. Süleyman Rüstəmin əsərlərinin ana xətti vətənpərvərlik, vətənə, millətimizə, xalqımıza sədaqətdir. Biz bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasında iftixar hissi ilə deyirik ki, bizim dövlət dilimiz, gözəl ana dilimiz, Azərbaycan dilimiz vardır və bu, müstəqilliyimizin rəmzidir. Dilimizi yaşadan, zənginləşdirən, gözəlləşdirən bizim yazıçılarımız, şairlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz olubdur.

SSRİ tərkibində bir respublika kimi bizim öz dilimizdə danışmağa, yazmağa, oxumağa ixtiyarımız var idi və biz də bundan çox səmərəli istifadə etmişik. Ancaq bütün dövlət işləri o vaxt hakim olan rus dilində gedirdi. Əgər bizim ədəbiyyatımız inkişaf etməsəydi, əgər yazıçılarımız, şairlərimiz yeni-yeni əsərlər yaratmasaydılar, onu yaymasaydılar və xalqımız bu ədəbiyyat nümunələrindən istifadə etməsəydi, bizim dilimiz bu cür yaşaya bilməzdi. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan dilinin bütün o çətin dövrlərdən keçib yaşamasında, inkişaf etməsində, bugünkü yüksək səviyyəyə çatmasında Süleyman Rüstəmin də böyük bir xidməti, payı vardır.

Süleyman Rüstəm öz şerlərində Azərbaycan gənclərini vətənpərvərliyə, mərdliyə, igidliyə dəvət edirdi.

İkinci dünya müharibəsi, alman faşizminə qarşı gedən müharibə zamanı Süleyman Rüstəmin əsərləri Azərbaycan gənclərində, azərbaycanlılarda vətənpərvərlik hisslərinin inkişaf etməsində, qəhrəmanlıq nümunələrinin yayılmasında, genişlənməsində çox böyük rol oynamışdır. Vətən deyəndə bunun nə demək olduğunu hər kəs anlayır. Vətən hər bir adam üçün onun evidir, kəndidir, torpağıdır, ölkəsidir.

Azərbaycan hansı ideologiya, hansı dövlət quruluşu çərçivəsində olmasına baxmayaraq, doğma vətənimizdir, min il bundan öncə də vətənimiz olubdur, 1930-1940-1950-1960-1970-ci illərdə də vətənimizdir, bu gün də bizim vətənimizdir.

Süleyman Rüstəm öz şerləri, əsərləri ilə insanları vətənpərvər edərkən Azərbaycan xalqını daim bu hisslərlə yaşatmağa çalışıbdır. Bu, böyük xidmətdir. Biz onu yüksək qiymətləndirməliyik.

Vətənə, Azərbaycana bağlılıq Süleyman Rüstəmin Təbrizlə əlaqədar şerlərində də və böyük Azərbaycan, İran şairi Şəhriyarla yazışmalarında da özünü göstərir. Yalnız vətəni, millətini hədsiz sevən və ona sadıq olan bir

insan, şair Süleyman Rüstəmin yazdığı şerləri yaza bilərdi. Əgər o hisslər olmasaydı, o, belə şerləri yazmazdı, o hisslər olmasaydı Şəhriyarla yazışmazdı, ona şerlər ithaf etməzdi və ondan şerlər almazdı. Bunlar bizim ədəbiyyat, mədəniyyət tariximizin qızıl səhifələridir. Biz bunları qiymətləndirməliyik. Süleyman Rüstəm çox fəal ictimai-siyasi xadim olubdur. Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti 1938-ci ildə yaranıbdir. O yaranan zamandan Süleyman Rüstəm ömrünün axırına qədər, demək, 50 il Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı olubdur. Bu, sadə bir şey deyildir. Süleyman Rüstəm o çərçivədə, o dövrdə, o mühitdə öz xalqına xidmət edibdir.

Mən xatırlayıram, həqiqətən, 1971-ci ildə respublikaya rəhbərlik edən zaman mənim təklifimlə Süleyman Rüstəm Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçildi və o, bu vəzifəni ömrünün axırına qədər şərəflə yerinə yetirdi.

Süleyman Rüstəmin yazdığı şerlərə, qəzəllərə çox mahnılar qoşulubdur, bəstələnibdir və hər bir mahnı bizdə, azərbaycanlılarda böyük ruh yüksəkliyi, xoş əhval-ruhiyyə yaradır, bizə ilham verir. Süleyman Rüstəm öz xasiyyəti, yaradıcılığı ilə çox hərarətli bir insan olubdur. Mənim xatirimdədir, ona "alovlu şair" deyirdilər. Bu, həqiqətən də belə idi. Həyatda da belə idi. Çox mərd insan idi. Mən onun şerlərini orta məktəbdə sevə-sevə oxumuşam. Süleyman Rüstəmin əsərlərini gənc vaxtlarımda oxuyaraq onlardan böyük mənəvi qida almışam.

70-80-ci illərdə Süleyman Rüstəmlə bir yerdə işlədiyimiz zaman da mən həmişə onu böyük bir insan kimi görmüşəm. Xalqımız ona hörmət edibdir. O da həmişə xalqına, millətinə sadıq olubdur, böyük hörmət və ehtiramla yaşayıbdır. Mən onu şəxsən yaxından tanıdığıma görə onu sənət ustası olmağından əlavə, bir insan kimi də yüksək qiymətləndirirəm. Burada Elçin də, Anar da onun gözəl insani xüsusiyyətləri haqqında xatirələrini söylədilər. Məndə də belə xatirələr çoxdur.

Süleyman Rüstəm xoşbəxt bir insandır. Bu dünyaya gələn hər bir adam bu dünyadan gedəcəkdir. Ancaq xoşbəxt o kəsdir ki, dünyada böyük iz qoyur. Süleyman Rüstəm bizim ölkəmizdə, Azərbaycan xalqının həyatında böyük iz qoyub dünyasını dəyişmiş görkəmli şəxsiyyətlərdən biridir. Ona görə də Süleyman Rüstəmin yubileyini keçirmək sadəcə, bizim tərəfimizdən onun xidmətlərinə, şəxsiyyətinə, onun Azərbaycan xalqına qoyub getdiyi irsə göstərdiyimiz hörmətdir. Burada qeyri-adi heç bir şey yoxdur.

Burada səsləndi və mən bunu bilirəm, əgər kimsə 80-ci illərin axırlarında, 90-cı illərin əvvəllərində tariximizin böyük bir hissəsini cırıb atmaq istəyirdisə və bəzən onlar buna nail olurdusa, özləri - heç bir xidmət etməmiş adamlar xalqa sədaqətlə xidmət etmiş insanları aradan çıxarmağa çalışırdılarsa, bunlar keçici bir şeydir. Gördünüz ki, onlar keçdilər, getdilər. Bu gün onu deyə bilərəm ki, Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Rəsul Rza kimi böyük şairlərə, onların yaradıcılığında bugünkü günə uyğun olmayan hansısa nüansları tapıb irad tutmaq, hesab edirəm ki, mənəviyyətsizlikdir. Belə adamların özləri xalq, millət, ölkə üçün heç bir şey etməyiblər. Əgər bizim xalq dili ilə desək, onlar nə Səməd Vurğunun, nə Rəsul Rzanın, nə Süleyman Rüstəmin dırnağı qədər də ola bilməzlər.

Biz tariximizi, keçmişimizi unutmamalıyıq. Onsuz da bizim tariximizi təhrif edənlər, düşmənlər çox olubdur. Biz içimizdən buna imkan verməməliyik. Yenə də deyirəm, çünki bizim düşmənlərimiz çoxdur. Bəziləri hesab edirlər ki, biz bir millət, xalq deyilik, hansısa bir tərəkəmədən, köçəridən doğulmuş insanlarıq. Bizim içimizdə belə nadürüstlər, nankorlar və xalqımıza xəyanət edənlər də vardır. Biz tariximizi, millətimizi, xalqımızı belə adamlardan qorumalıyıq.

Biz Süleyman Rüstəmin yubileyini iki ildir ki, - 1996-cı ilin mart ayından 1998-ci ilin mart ayına qədər respublikamızda sevə-sevə qeyd etməklə bir daha həmin bədxahlara, Azərbaycan xalqına xəyanət edənlərə tutarlı cavablar veririk. Süleyman Rüstəmin parlaq yaradıcılığı, onun əsərləri, onun böyük siması bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır.

Eşq olsun şərə!

Eşq olsun ədəbiyyata!

Eşq olsun Süleyman Rüstəm yaradıcılığına!